

აღდგენითი მართლმსაჯულება არასრულწლოვანთათვის: არსებული გამოცდილება და სამომავლო პერსპექტივები

ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქ. *ირინე ხერხელიძე*, კავკასიის უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონვეული ლექტორი

I. შესავალი

მსოფლიოში ადამიანთა ყველაზე მონყვლადი კატეგორიის, ბავშვების, მით უფრო, კანონთან კონფლიქტში მყოფი ან მსხვერპლი ბავშვების, ბედის გადანყვეტა და ბავშვის ჭეშმარიტ ინტერესებზე ორიენტირებული სათანადო მიდგომების დამკვიდრება და გაძლიერება არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების უმთავრესი საზრუნავი და საპასუხისმგებლო გამოწვევაა.

ამიტომაც არის, რომ თანამედროვე მსოფლიო იცნობს არა ერთ, არამედ რამდენიმე მოდელს, რომლებიც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში ისტორიულად ვითარდებოდა და ასახავდა შესაბამისი პერიოდის სამართლებრივი აზროვნებისა და სოციალური განვითარების სრულ სურათს. ასე საგულდაგულოდ შემუშავებული მოდელების მწვერვალად დღესდღეობით გვევლინება აღდგენითი მართლმსაჯულება, კერძოდ, ინსტიტუტი, რომელმაც აქცენტი სასამართლო სხდომის დარბაზებში გამართული ფორმალური პროცედურებიდან კონფლიქტში მონაწილე ბავშვებს შორის არაფორმალურ გარემოში წარმართულ შემრიგებლურ მოლაპარაკებებზე გადაიტანა.

ამ ინსტიტუტმა საკითხის გადაჭრის ზემოაღნიშნული ტრანსფორმაცია იმგვარად მოახდინა, რომ დაზარალებულის ტრადიციული სამართლებრივი გაგების მიღმა იმავე კონფლიქტისგან ერთგვარ „დაზარალებულად“ დასახა და დაინახა ის არასრულწლოვანიც, რომელიც თავისივე უმნიშვნელობით ჩადენილი დანაშაულის გამო უხერხულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა როგორც სოციუმის, ისე უშუალოდ მსხვერპლის წინაშე. ამ სტატიის მიზანიც, სათანადო საერთაშორისო და ეროვნული საკანონმდებლო ჩარჩოს გათვალისწინებით, აღდგენითი მართლმსაჯულების მკვეთრად სასიკეთო ნიშან-თვისებების წარმოჩენას ემსახურება.

II. აღდგენითი მართლმსაჯულების უპირატესობის განმაპირობებელი ფაქტორები

აღდგენითი მართლმსაჯულების თანამედროვე მოდელის არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ზოგადი ევოლუციის ფონზე უპირატესობა რიგი ფაქტორებით არის განპირობებული. ასეთ ფაქტორთაგან ერთ-ერთი პირველი მართლმსაჯულების სისტემისადმი უკმაყოფილების ზრდასა და მისით იმედგაცრუებაში მდგომარეობდა იმ უუნარობის გამო, რომელსაც სისტემა დანაშაულის შემცირებისა და მისი თავიდან აცილების, დამნაშავეთა რეაბილიტაციისა და ამ პროცესში საზოგადოების უფრო მეტი პასუხისმგებლობით ჩართვის მხრივ იჩენდა. ამას ერთოდა დასავლურ ლიბერალურ საზოგადოებებში გამოკვეთილი ტენდენციები ყველა სახის კონფლიქტის შემთხვევაში დავის გადანყვეტის ალტერნატიული ფორმების გამონახვის, განვითარებისა და გამოყენების შესახებ. თავის მხრივ, პროცესისთვის ბიძგის მიმცემი აღმოჩნდა მსხვერპლთა მოძრაობის მსოფლიოს მასშტაბით გააქტიურება, რაც მართლმსაჯულებაში მსხვერპლთა სამართლებრივი მდგომარეობის გაძლიერებასა და ეფექტიანი მომსახურების მათთვის მიწოდების უზრუნველყოფაზე არის ორიენტირებული.¹

„ტრადიციული მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში დაზარალებულს ხშირად რჩება განცდა, რომ სამართალწარმოების პროცესისგან სრულიად გარიყულია და მისი უფლებების დაცვაზე არავინ ზრუნავს, მის სიტყვას, სატკივარს არანაირი მნიშვნელობა არა აქვს, რაც ზრდის უკმაყოფილებას და უნდობლობას სამართალდამცა-

¹ *ერცენი, ივო*, ნიგნში: *ერცენი/ჯავახიშვილი/ჯავახიშვილი*, აღდგენითი მართლმსაჯულების სახელმძღვანელო, 2020, გვ. 18.

ვი სტრუქტურების მიმართ.² აღდგენითი მართლმსაჯულების იმედისმოცემი იდეის გარშემო კი დაინტერესებულ აქტორთა ანგარიშგასანევი წრე შეიკრა. აღდგენით მართლმსაჯულებასთან მიმართებით პრაქტიკოსებმა და მკვლევრებმა საერთო ენა თავდაპირველად სწორედ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებისა და სისხლის სამართლის რეფორმის კუთხით არსებულ გამოწვევებში გამონახეს.³ მსოფლიოში არსებული ეს ტენდენცია, როგორც საქართველოს კანონმდებლობის ანალიზი აჩვენებს, მისი პირველი ნაბიჯების ამ მიმართულებით გადადგმის ეტაპზე ყველაზე მისაღები აღმოჩნდა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ქართული სისტემის განვითარებისთვისაც; კერძოდ, საქართველოს პრეზიდენტის 2008 წლის 13 დეკემბრის N591 ბრძანებულების საფუძველზე შექმნილმა სისხლის სამართლის რეფორმის განმახორციელებელმა უწყებათაშორისმა საკოორდინაციო საბჭომ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების რეფორმის სტრატეგიაში პრიორიტეტულ მიმართულებად განსაზღვრა „სისხლის სამართლებრივი დევნის ალტერნატიული ზომების განვითარება“.⁴ ალტერნატიული მიდგომა ქართულ რეალობაში გულისხმობს არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ფორმალური სისტემისგან განრიდებას, ხოლო აღდგენითი მართლმსაჯულების ინსტიტუტი აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიებისა⁵ და მედიაციის სახით⁶ სწორედ მის ფარგლებში რეალიზდება. დღეისათვის, როცა კრიმინოლოგიური კვლევებით გაცხადებულია, რომ სადამსჯელო მიდგომა, პრობლემების გადაჭრის ნაცვლად, მათ უფრო ამწვავებს, აღდგენითი მართლმსაჯულების კვლევა აჩვენებს და ადასტურებს, რომ დანაშაულზე რეაგირების სხვა, უკეთ-

სი გზის გამონახვა სასურველია და შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, აღდგენითი მართლმსაჯულება შეიძლება განვითარდეს როგორც დასჯადობის შეუზღუდავი, დაუფიქრებელი, ეგოისტური და პრობლემატური ზრდის საპირისპირო სერიოზული ძალა.⁷ ამ პერსპექტივიდან უნდა შემოწმდეს ის პოტენციალი, რომელიც ჩადენილი დანაშაულის შედეგების უმტკივნეულოდ აღმოფხვრის თვალსაზრისით აქვს აღნიშნულ ინსტიტუტს. ეს კი, პირველ რიგში, არსებული საკანონმდებლო ჩარჩოსა და იმ ძირითადი პრინციპების გააზრებას გულისხმობს, რომელთაც მართლმსაჯულების აღნიშნული მოდელის კონცეფცია ეფუძნება.

1. აღდგენითი მართლმსაჯულების ევროპული საკანონმდებლო ჩარჩო და საქართველო

მიუხედავად იმისა, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფცია და პრაქტიკა 70-იანი წლების კანადასთან არის დაკავშირებული,⁸ არსებობს მოსაზრება, რომ ტერმინის „აღდგენითი მართლმსაჯულება“ ფესვები გერმანულია.⁹ მისი პირველი პროგრამები წინა საუკუნის 80-იან წლებში გამოჩნდა გერმანიაში და ევროპის სხვა ისეთ ქვეყნებში, როგორებიც არის ნორვეგია, ავსტრია, ფინეთი და საფრანგეთი, შემდგომ კი ის ეტაპობრივად განვითარდა, 2000-იან წლებისთვის ევროპის სხვა ქვეყნებშიც მოიცვა და საფუძველად დაედო სათანადო საკანონმდებლო ჩარჩოს.¹⁰ აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარების ქვაკუთხედად ევროპაში „სისხლის სამართლის საქმეებში მედიაციის შესახებ“ ევროპის საბჭოს 1999 წლის რეკომენდაცია იქცა,¹¹ ხოლო შესასრულებლად სავალდებულო

² ჩხეიძე, ია, მართლმსაჯულება და კანონი 5 (2015) 15, 107, 113.

³ Aertsen, Ivo/Vanfraechem, Inge/ Parmentier, Stephan/Walgrave, Lode/Zinsstag, Estelle, Restorative Justice, An International Journal, ტომი 1, 3 (2013), 305.

⁴ ქელბაქიანი, ანტონ/ცაგარელი, ნატალია/ტურაზაშვილი, გიორგი, კვლევის ანგარიში: არასრულწლოვანი ბრალდებულის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, 2016, გვ. 49-50.

⁵ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის (შემდგომ შემოკლებულია როგორც ამკ) მე-3 მუხლის მე-8 პუნქტი.

⁶ ამკ-ის მე-3 მუხლის მე-9 პუნქტი.

⁷ Walgrave, Lod/Aertsen, Ivo/Parmentier, Stephan/Vanfraechem, Inge/ Zinsstag, Estelle, Restorative Justice, An International Journal, ტომი 1, 2 (2013), 159, 160.

⁸ ერცენი, ივო, წიგნში: ერცენი/ჯავახიშვილი/ჯავახიშვილი, აღდგენითი მართლმსაჯულების სახელმძღვანელო, 2020, გვ. 19.

⁹ Weitekampa, Elmar G. M/Parmentier, Stephan, Restorative Justice, An International Journal, ტომი 4, 2(2016), 141.

¹⁰ ჯავახიშვილი, ლადო/ბარამია, მორის, წიგნში: ავტორთა ჯგუფი, დანაშაულის პრევენციისა და პრობაციის საფუძვლები, 2021, გვ. 167.

¹¹ ერცენი, ივო, წიგნში: ერცენი/ჯავახიშვილი/ჯავახიშვილი, აღდგენითი მართლმსაჯულების სახელმძღვანელო, 2020, გვ. 19.

ხასიათის მქონე პირველი ჩანაწერი აღდგენითი მართლმსაჯულების შესახებ 2001 წლის ჩარჩო-გადაწყვეტილებაში გაჩნდა. ამ აქტებს მალევე შეემატა საერთაშორისო მასშტაბის ისეთი დოკუმენტი, როგორც „სისხლის სამართლის საქმეებში აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების ძირითადი პრინციპების შესახებ“ გაეროს 2002 წლის რეზოლუცია.¹² შემდეგი ევროპული ინსტრუმენტი კი, რომელმაც დახვეწა და აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელებისას მაღალ სტანდარტს დაუქვემდებარა მსხვერპლის უფლებების რეალიზების საკითხი, ევროპარლამენტისა და საბჭოს 2012 წლის დირექტივა.¹³ პროცესი უფრო გააძლიერა „წევრ სახელმწიფოთა მიმართ სისხლის სამართლის საქმეში აღდგენითი მართლმსაჯულების შესახებ“ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციამ CM/Rec(2018)8.¹⁴ ევროპულ აქტებს შეესაბამება ამკ-ით გათვალისწინებული, აღდგენითი მართლმსაჯულების მომწესრიგებელი ნორმებიც, რომლებიც, „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის №120 ბრძანებასთან ერთად, აღნიშნული მოდელის განხორციელების შიდა კანონმდებლობას ქმნის.

2. აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფცია და პრინციპები

აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფციის მიმართ ინტერესის გაღრმავების მკაფიო მანიშნებელია ამ მოდელის ევროკავშირში გავრცელების

არეალის გაფართოება.¹⁵ მსოფლიოში არსებული თანამედროვე ტენდენციები აჩვენებს, რომ განრიდების მრავალი პროგრამა მოიცავს აღდგენითი მართლმსაჯულების იდეას, რომელიც ცდილობს, მსხვერპლში დატოვოს კმაყოფილების განცდა იმ მხრივ, რომ დამნაშავემ მას მოუბოდიშა და პასუხისმგებლობაც აიღო თავისი ქმედებისთვის. ამასთანავე, მსხვერპლისათვის ზიანის ანაზღაურება და კომპენსაციის გადახდა განრიდების პროგრამის ზოგადი მახასიათებელია.¹⁶ თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ აღდგენითმა მართლმსაჯულებამ მსხვერპლის ინტერესები ან დამნაშავეს ინტერესები ერთმანეთის წინ უნდა დააყენოს.¹⁷ პირიქით, ის თანასწორობის საწყისს ეფუძნება. აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფცია საკმაოდ ფართოა და იგი ზოგადი მნიშვნელობით გულისხმობს დანაშაულის ხედვისა და მასზე რეაგირების კონკრეტულ მიდგომას, რომელიც ნაკარნახევეა ღირებულებებისა და პრინციპების ერთობლიობით. ამდენად, მასში მოიაზრება დანაშაულის ფენომენისა და დანაშაულზე ადამიანის რეაგირების მიმართ ზოგადი მიდგომა, ხოლო მედიაცია არის ერთ-ერთი პრაქტიკული მეთოდი და ინსტრუმენტი აღდგენითი მართლმსაჯულების ზოგადი ფილოსოფიის პრაქტიკაში განსახორციელებლად.¹⁸ აღნიშნულ საკითხზე წარმოდგენილი ბოლო განმარტების თანახმად, „აღდგენითი მართლმსაჯულება გულისხმობს ნებისმიერ პროცესს, რომელიც საშუალებას აძლევს მსხვერპლსა და დამნაშავეს, თანხმობის შემთხვევაში, მესამე, მიუკერძოებელი მხარის დახმარებით აქტიური მონაწილეობა მიიღონ დანაშაულით გამოწვეული საკითხების გადაწყვეტაში“.¹⁹ მოცემული კონცეფცია მკვეთრად განსხვავდება სისხლის სამართლის კონვენციონალური ხედვისაგან, რომელიც დანა-

¹² თანდელაშვილი, ხატია, სამართლის ჟურნალი 1 (2019), 136, 140.

¹³ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA (შემდგომ შემოკლებულია როგორც მსხვერპლის დირექტივა).

¹⁴ Recommendation CM/Rec (2018) 8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matter (შემდგომ შემოკლებულია როგორც აღდგენითი მართლმსაჯულების რეკომენდაცია).

¹⁵ აღდგენითი მართლმსაჯულების რეკომენდაცია, პრეამბულა.

¹⁶ Bala, Nicholas M. C./ Hornick, Joseph P./ Snyder, Howard N./ Paetsch, Joanne J., Juvenile justice systems, an international comparison of problems and solutions, 2002, გვ. 268.

¹⁷ აღდგენითი მართლმსაჯულების რეკომენდაცია, პარაგრაფი 15.

¹⁸ ერცენი, ივო, ნიგნში: ერცენი/ჯავახიშვილი/ჯავახიშვილი, აღდგენითი მართლმსაჯულების სახელმძღვანელო, 2020, გვ. 20.

¹⁹ აღდგენითი მართლმსაჯულების რეკომენდაცია, პარაგრაფი 3.

შაულთან და მის შედეგებთან გამკლავების სამართლებრივი გზის რადიკალურად განსხვავებულ პერსპექტივას ეფუძნება.

სისხლის სამართლის ტრადიციული სისტემისგან გამომდინარე მრავალი მახასიათებლის გარდა, რომლებზედაც თავის ნაშრომში უთითებს პროფესორი ჰოვარდ ზერი,²⁰ ლიტერატურაში გამოკვეთილია აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფციის უპირატესობა მისი განხორციელების შინაარსობრივი და პროცედურული თვალსაზრისით. ამ მიმართულებით საყურადღებოა პროფესორ კლაუს სე-სარის ანალიზი, რომლის მიხედვითაც, მედიაციის ინოვაციური პოტენციალი თანაბარ პირობებში მყოფ, ავტონომიურად მოქმედ იმ ორ ინდივიდს შორის კონფლიქტის გადაწყვეტის ჰორიზონტალურ გზაში ვლინდება, რომლებიც მოლაპარაკებას ანარმობენ და საერთო ღირებულებებზე თანხმდებიან, რაც განსხვავდება შედეგების ვერტიკალური გზით განსაზღვრისაგან, რომელთა გავლენა უფრო იძულებითია, ვიდრე კონსენსუალური.²¹ იმავე სულისკვეთებას იზიარებს, თუმცა უფრო შორს მიდის კრისტა პელიკანი, როდესაც ის მსხვერპლისა და დამნაშავეს მედიაციის საკანონმდებლო ფორმისადმი დაქვემდებარებას არასასურველ ტენდენციად მიიჩნევს. იგი თვლის რომ, ასეთ შემთხვევაში მედიაცია, რომელიც გამიზნულია როგორც საშუალება, რომლითაც მსხვერპლი და დამნაშავე ორმხრივ ძალისხმევაში ნებაყოფლობით უნდა ჩაერთონ „მათი“ კონფლიქტის დასაძლევად, რუტინული ხდება და „განრიდების ყოვლისმომცველ პრაქტიკად“ გარდაიქმნება.²² ამგვარი შეფასებების შემდეგ ნათელია, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების ისეთი ძირითადი პრინციპებიდან გადახვევა, როგორებიც არის „აქტიური მონაწილეობისა და ზიანის ანაზღაურების პრინციპი, ნებაყოფლობითობა, პროცედურული სამართლიანობა, კონსენსუსზე დაფუძნებული შეთანხმება, რეპარაციაზე, რეინტეგრაციაზე და ურთიერთგაგების მიღწევაზე

ფოკუსირება,²³ მთლიანად მოდელის დარღვევას გამოიწვევს, რაც, თავის მხრივ, მთელს პროცესს აზრს დაუკარგავს.

III. აღდგენითი მართლმსაჯულების ორმხრივ სარგებელზე კონცენტრირება სამომავლო პერსპექტივის გადმოსახედიდან

აღდგენითი მართლმსაჯულების მრავალფეროვანი ბუნება ართულებს პასუხის გაცემას შეკითხვაზე, მუშაობს თუ არა იგი ტრადიციული მართლმსაჯულების მოდელზე უკეთ. თუმცა გამოწვევა უფრო ემპირიულია, ვიდრე კონცეპტუალური, რადგან აღდგენითი მართლმსაჯულების პრაქტიკულ შემთხვევათა უმეტესობაში არ მომხდარა ამ ველის კონტროლირებადი კვლევა.²⁴ საკითხის მიმართ ემპირიული სიმყარის ნაკლებობის მიუხედავად, მოდელის სამომავლო პერსპექტივა, მსხვერპლისა და კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის საჭიროებათა მრავალსაქეტიანი დაკმაყოფილების მხრივ, მისი ორმხრივი პოზიტიური ეფექტის გადმოსახედიდან უნდა იქნეს წარმოდგენილი. აღდგენითი მართლმსაჯულების სასიკეთო შედეგების ამგვარი გამოკვეთა საფუძვლად უნდა დაედოს ამ მოდელის სისხლის სამართალში უფრო ფართოდ დამკვიდრებას.

1. მსხვერპლის სარგებელი

ნებისმიერი ადამიანისთვის, მით უფრო ბავშვისთვის, მსხვერპლად გადაქცევა ტრავმული გამოცდილებაა. ამასთანავე, არასრულწლოვანის მიმართ დანაშაულის ჩამდენი მეტწილად თავად ბავშვია.²⁵ ვინაიდან ხშირად ბავშვები ხდებიან თანატოლთა

²⁰ Zehr, Howard, *The little book of restorative justice*, 2002, გვ. 19-63.

²¹ Miers, David, *An International Review of Restorative Justice*, Crime Reduction Research Series Paper 10, 2001, გვ. 11.

²² Pelikan, Christa, წიგნში: *Victim-Offender Mediation in Europe*, The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, 2000, გვ. 150.

²³ აღდგენითი მართლმსაჯულების რეკომენდაცია, პარაგრაფები 13 და 14.

²⁴ Strang, Heather/Sherman, Lawrence W./Mayo-Wilson, Evan/Woods, Daniel/ Ariel, Barak, Campbell *Systematic Reviews, Restorative Justice Conferencing (RJC) Using Face-to-Face Meetings of Offenders and Victims: Effects on Offender Recidivism and Victim Satisfaction. A Systematic Review*, 2013, გვ.7.

²⁵ Bartollas, Clemens/ Miller Stuart J., *Juvenile Justice in America*, მე-2 გამოცემა, 1998, გვ. 62-77.

მიერ ჩადენილი დანაშაულის მსხვერპლი, მათთვის ბავშვის მიმართ კიდევ უფრო მეგობრულად განწყობილი მართლმსაჯულების სისტემა უნდა იქნეს შეთავაზებული. ეს ნიშნავს, რომ მართლმსაჯულება უნდა იქცეს არა მსხვერპლი ბავშვებისთვის ნეგატიურ გამოცდილებად, არამედ მათ უნდა მიეცეთ ამ პროცესში აქტიური მონაწილეობის შესაძლებლობა და ამ მიმართულებით სათანადო მხარდაჭერა აღეთქვას,²⁶ რასაც აღდგენითი მართლმსაჯულების მოდელი უზრუნველყოფს. ტრადიციული სისხლის სამართლის სისტემა ამ მხრივ შედარებით უნარშეზღუდულია და ნაკლებად ახერხებს ამგვარი მსხვერპლის საჭიროებებზე ფოკუსირებას. პირიქით, ის უფრო ბრალდებულზე ორიენტირებული სისტემაა. მეტიც, ზოგი ავტორი ამ კონტექსტში სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის იმგვარ არაადეკვატურობასა და ფრაგმენტულობაზე საუბრობს, რომელიც მსხვერპლის პატივსა და ღირსებასაც კი ღარბავს.²⁷ მსხვერპლის ასეთი მონყვლადობის გამოძახილია ის გარემოება, რომ ევროპულმა დირექტივამ იმპერატიულად მოითხოვა მსხვერპლის დაცვის გარანტიები აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელებისას, როდესაც დაადგინა, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამები მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა იქნას გამოყენებული, თუ ისინი მსხვერპლის ინტერესს ემსახურება.²⁸ ამით დოკუმენტმა ყურადღება გაამახვილა მისივე პრეამბულაში გამოხატულ მოსაზრებაზე აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამებში მსხვერპლის ინტერესებისა და საჭიროებების უპირატესი გათვალისწინების თაობაზე.²⁹ აღდგენითი მართლმსაჯულების მიდგომების მეშვეობით მსხვერპლისთვის სარგებლის მოტანის შესახებ ზოგადი მინიშნების მიუხედავად, ასეთი მინიშნების კონკრეტულობა შესაძლებელია, თუ მსხვერპლის მდგომარეობა არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ მორალური და სოციალური თვალსაზრისითაც შეფასდება, ხოლო აღდგენითი მართლმსაჯულების

პოტენციური სარგებელი რამდენიმე კომპონენტად წარმოჩინდება.

აღდგენითი მართლმსაჯულების მოდელის უმთავრესი ღირებულება ადამიანის პატივისცემაა.³⁰ მოდელის მიზანი სოციალურად თანასწორი ისეთი ურთიერთობების დამკვიდრებაა, რომლებშიც ნებისმიერი ინდივიდის უფლება და ღირსება თანაბრად დაცულია.³¹ შემდეგ უმნიშვნელოვანეს ელემენტად რეპარაცია განიხილება.³² „სახელმწიფოს დაზარალებულთან და სამართალდამრღვევთან უნდა გააჩნდეს იმგვარი დამოკიდებულება, რომ სამართლებრივი წესრიგის აღდგენა რეპარაციის მეშვეობით იყოს შესაძლებელი“.³³ იმ დროს, როდესაც მატერიალური ზიანის ანაზღაურება აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესის გაცხადებული მიზანია, რომელსაც ამ პროცესთა უმრავლესობა დამაკმაყოფილებლად აღწევს, „სიმბოლური რეპარაცია“, რომელიც მსხვერპლისთვის უმნიშვნელოვანესი საჭიროებაა, ძნელად მისაღწევია.³⁴ სიმბოლური რეპარაცია პასუხობს მსხვერპლთა მოთხოვნებს სიმართლის, აღიარების, პატივისცემის ხელახლა მოპოვების, სამართლიანობისა და პასუხისმგებლობის თაობაზე და, შესაბამისად, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მსხვერპლსა და საზოგადოების სხვა წევრებს შორის სამოქალაქო ნდობისა და სოციალური სოლიდარობის პირობების შექმნაში.³⁵ ამ მოდელიდან მომდინარე მსხვერპლთათვის გაღებული კიდევ ერთი სარგებელი არის სირცხვილისგან კონსტრუქციული გზით განთავისუფლების შესაძლებლობა, რაც მათ ვიქტიმიზაციისგან თავის

²⁶ Chapman, Tim და სხვები, *Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People*, European research on restorative juvenile justice ტომი 2, 2015, გვ. 21.

²⁷ თანდილაშვილი, ხატია, *სამართლის ჟურნალი* 1(2019), 136, 138.

²⁸ მსხვერპლის დირექტივა, მუხლი 12.

²⁹ მსხვერპლის დირექტივა, პრეამბულა, პუნქტი 46.

³⁰ Gal, Tali, *Child Victims and Restorative Justice: A Needs-Rights Model*, 2011, გვ. 123.

³¹ თუმანიშვილი, გიორგი, სიმპოზიუმის კრებულში: სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში, 2013, გვ. 253, 256.

³² Gal, Tali, *Child Victims and Restorative Justice: A Needs-Rights Model*, 2011, გვ. 123.

³³ თუმანიშვილი, გიორგი, სიმპოზიუმის კრებულში: სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში, 2013, გვ. 253, 256.

³⁴ Gal, Tali, *Child Victims and Restorative Justice: A Needs-Rights Model*, 2011, გვ. 123.

³⁵ Adele Greeley, Robin/Orwicz, Michael R./Falconi, Jose Luis/Reyes, Ana Maria/Rosenberg, Fernando J./Laplante, Lisa J., *Repairing Symbolic Reparations: Assessing the Effectiveness of Memorialization in the Inter American System of Human Rights*, *International Journal of Transitional Justice*, 2020, ტომი 14, 1(2020), 165, 166.

დაღწევაში დაეხმარება. ბოლოს კი ყველაზე მნიშვნელოვანია მონაწილეობის ცნება, რაც აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელებისას არსებით მონაწილეობას, კერძოდ, მსხვერპლთა, დამნაშავეთა და მათ მხარდამჭერთა პარტნიორობას, გულისხმობს. ამ დროს წარმოებული დიალოგი და მასში მსხვერპლის აქტიური როლი შესაძლებლობას აძლევს მას, იგრძნოს კონტროლი უშუალოდ პროცესსა და მის შედეგებზე, რაც მნიშვნელოვანი საშუალებაა სტრესისა და ტრავმის დასაძლევად.³⁶ ამ თვალსაზრისით არის სწორედ ყურადღება გასამახვილებელი ემოციის გამოხატვის მნიშვნელობაზე. პრაქტიკა აჩვენებს, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების ისეთი კონფერენციები, სადაც მსხვერპლი თავისი გრძნობების შესახებ თავისუფლად საუბრობდა და საშუალება ჰქონდა, უხერხულობის გარეშე გამოეხატა თავისი ემოციები, მისთვის ძალიან წარმატებული აღმოჩნდა იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ამგვარ კონფერენციათა შედეგი ზიანის მნიშვნელოვანი ოდენობით ანაზღაურებაში არ ასახულა.³⁷ წარმატებით დასრულებული მედიაციის პროცესის შედეგად დაზარალებულს აღუდგება სამართლისა და სამართლებრივი წესრიგისადმი დაკარგული ნდობა.³⁸ ამდენად, აღდგენითი მართლმსაჯულება ის სამართლებრივი ინსტრუმენტი, რომელიც კომპლექსურად უზრუნველყოფს სოციალური, სამართლებრივი და მორალური კუთხით მსხვერპლის გაძლიერებასა და რეაბილიტაციას.

2. კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის სარგებელი

პირველ რიგში, აღდგენითი მართლმსაჯულების პრაქტიკა ახალგაზრდებს აძლევს შესაძლებლობას, მიიღონ და გამოიმუშაონ ის უნარები, რომლებიც საჭიროა შემეცნებითი, ემოციური და სოციალური განვითარებისათვის. სწორედ აღდგენით მართლმსაჯულებაში ასახული საპასუხო (არასადამსჯელო) რეაქცია აძლევს ბავშვს სოციალური ნორმების ღი-

რებულების დაფასების შესაძლებლობას.³⁹ ეს კი, თავის მხრივ, სოციალური სრულფასოვან ნაწილად ჩამოყალიბების შანსის მისთვის მიცემას გულისხმობს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არასრულწლოვანის „ეტიკეტირების“ გამო მისი საზოგადოებისგან გარიყვა (რაც თითქმის გარდაუვალია) მას შესაძლო ანტისოციალური და მავნე ქცევისაკენ უბიძგებს.

აღდგენითი მართლმსაჯულების მიდგომა ცდილობს, საკუთარ ქმედებებზე პასუხისმგებლობის გათავისებისა და სხვა ადამიანების უფლებების პატივისცემის გზით განავითაროს სოციალურ ნორმებსა და წესებთან შესაბამისობა.⁴⁰ ამდენად, იგი ხელს უწყობს კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის რესოციალიზაციის პროცესს და მის პიროვნულ მომწიფებას.⁴¹ აღდგენითი მართლმსაჯულების მეშვეობით ბავშვებისა და ახალგაზრდების სოციალიზაცია არის ბალანსი სამართლიანობის დისკურსსა და ზრუნვის დისკურსს შორის.⁴² აღდგენითი მართლმსაჯულების მიდგომების დამნაშავეს სასარგებლოდ უპირატესობა იმ ფაქტშიც ვლინდება, რომ ამ პროცესში მონაწილეობისას იგი მართლმსაჯულების აღსრულებაში პასიურ მონაწილედ არ განიხილება და არ არის სასამართლოს მიერ დანიშნული სასჯელის უმოქმედო ადრესატი, არამედ მას თავისი დანაშაულებრივი ქმედების უარყოფითი შედეგების გამოსწორების აქტიური ხელშეწყობის შესაძლებლობა ეძლევა.⁴³ ამდენად,

³⁹ Chapman, Tim და სხვები, Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People, European research on restorative juvenile justice ტომი 2, 2015, გვ. 25.

⁴⁰ Chapman, Tim და სხვები, Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People, European research on restorative juvenile justice, ტომი 2, 2015, გვ. 26.

⁴¹ თუმანიშვილი, გიორგი, სიმპოზიუმის კრებულში: სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში, 2013, გვ. 253, 258.

⁴² Chapman, Tim და სხვები, Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People, European research on restorative juvenile justice, ტომი 2, 2015, გვ. 27.

⁴³ თუმანიშვილი, გიორგი, სიმპოზიუმის კრებულში: სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში, 2013, გვ. 253, 264.

აღდგენითი მართლმსაჯულება აძლიერებს სოციალური კაპიტალის ღირებულებას – საზოგადოების შეკავშირებას. ჯონ ბრეითვეიტის რეინტეგრაციული შერცხვენის თეორია განმარტავს, თუ როგორ ხდება პიროვნების მანვე ქმედებებზე და არა პიროვნებაზე ფოკუსირების მეშვეობით იმ ადამიანების რეინტეგრაცია, რომლებიც სხვებს ზიანს აყენებენ. ზიანისთვის პასუხისმგებლობის აღებით, სინანულის გამოხატვითა და ზიანის გამოსასწორებლად ნაბიჯების გადადგმით ინდივიდი განიხილება, როგორც საზოგადოების ღირებულ წევრად მიღების ღირსი.⁴⁴ საზოგადოებაში ინტეგრაცია და საზოგადოების მხრიდან მიმღებლობა ახალგაზრდას მორალური ტვირთისა და უღირსი საქციელით გამონეული უხერხული განცდისგან ათავისუფლებს. ამავე დროს, ასეთ ბავშვს აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიების მეშვეობით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან ათავისუფლებს მრავალი ქვეყნის, მათ შორის, საქართველოს, კანონმდებლობა და ამით მას თავიდან აცილებს ნაშამართლობას. ყოველივე ეს კი ბავშვის ქვეყნის ინტერესს შეესაბამება.

IV. დასკვნა

ამრიგად, აღდგენითი მართლმსაჯულების მოდელი უყურადღებოდ არ ტოვებს არც კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვისა და არც დანაშაულის მსხვერპლი ბავშვის საჭიროებებს. ლიტერატურაში სწორად აღინიშნება, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების წარმატებული პროცესის ძირითადი ჯაჭვი (მსხვერპლთა კმაყოფილებისა და განკურნების საფუძველი და დამნაშავეთა რეაბილიტაცია) დამნაშავეს მიერ – სირცხვილისა და სინანულის, ხოლო მსხვერპლის მიერ თუნდაც ნაწილობრივი მიტევების გარკვეული გამოხატულებაა.⁴⁵ შესაბამისად, როგორც მსხვერპლის, ისე კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის მიერ მორალური, სოციალური და სამართლებრივი თვალსაზრისით მიღწე-

ული კმაყოფილება აღნიშნული მოდელის უპირატესი ღირებულებაა, რაც აღდგენითი მართლმსაჯულების მნიშვნელობის გამოსაკვეთად და გასაძლიერებლად სამომავლო პერსპექტივაში უფრო მეტად უნდა იქნას გათვალისწინებული.

აღდგენითი მართლმსაჯულება, როგორც თეორიაში, ისე პრაქტიკაში აჩვენებს, რომ არ არის აუცილებელი, საჯარო სამართლის სისტემამ დანაშაულზე სათანადო რეაგირების განსახორციელებლად პრიორიტეტი სასჯელს მიანიჭოს.⁴⁶ პირიქით, სწორი მიდგომის გამოხატვა იქნებოდა, რომ დანაშაული განიხილებოდა როგორც ახალგაზრდების სოციალური მხარდაჭერისა და კონტროლის წყაროების შესუსტების, ასევე ამ ფაქტზე მათი რეაქციის შედეგი,⁴⁷ ხოლო დანაშაულებრივი შედეგის გამოსწორების უზრუნველყოფის საუკეთესო საშუალებად აღდგენითი მართლმსაჯულება მიიჩნეოდა.

⁴⁴ Chapman, Tim და სხვები, Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People, European research on restorative juvenile justice, ტომი 2, 2015, გვ. 27.

⁴⁵ Gal, Tali, Child Victims and Restorative Justice: A Needs-Rights Model, 2011, გვ. 123.

⁴⁶ Walgrave, Lode/Aertsen, Ivo/Parmentier, Stephan/Vanfraechem, Inge/Zinsstag, Estelle, Restorative Justice, An International Journal, ტომი 1, 2 (2013), 159, 160.

⁴⁷ Chapman, Tim და სხვები, Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People, European research on restorative juvenile justice, ტომი 2, 2015, გვ. 26.